

Göteborgs judiska historia

Den fasta judiska bosättningen i Sverige inleddes 1774 i Stockholm och 1779 i Göteborgsområdet. Sistnämnda år bosatte sig Moses Salomon och Elias Magnus på Marstrand, där utlänningar fick bo enligt beslut av Gustav III fyra år tidigare. Omkring 1790 fanns det 60 judar på Marstrand. År 1805 hade alla Marstrands judar, utom en enda familj, flyttat till Göteborg. Här hade magistraten 1780 gett David Abraham från Tyskland tillstånd att bosätta sig med sin familj och barnens informator. Dessa "skyddsjudar" inledde den judiska bosättningen i Göteborg. Strax därefter kom fler judiska familjer hit från Tyskland.

Den ökande judiska befolkningen på 1800-talet bidrog i stor utsträckning till Göteborgs växande betydelse. Viktiga handels- och industriföretag bildades av judiska familjer som Magnus, Delbanco, Hertz, Heyman, Delmonte, Fürstenberg, Pineus och Mannheimer. Nathan Gumpert startade en bokhandel och David Bonnier tidningen Göteborgs-Posten, där hovfotografen och "storvitsiren" Aron Jonasson introducerade Göteborgsvitsen.

Judarna visade sitt kulturella och sociala medvetande genom betydande donationer till bland annat teater- och konsertverksamhet, bibliotek och muséer, t ex Fürstenbergska galleriet på Konstmuséet. August Abrahamson köpte 1868 Nääs slott, där han och hans släkting Otto Salomon grundade en världsberömd konsthantverksskola. Många judar deltog också som politiker i stadens utveckling. Som mest fanns det på 1800-talet 10 judar bland de 50 stadsfullmäktige.

Av de judar som invandrade till Göteborg fram till 1870-talet finns numera bara ett fåtal efterlevande som alltjämt är församlingsmedlemmar. De nuvarande medlemmarna härstammar huvudsakligen från invandrare som fick en fristad här undan förtryck i Tsarrysland, Baltikum och Polen. Denna invandring inleddes ca 1870, för övrigt samma år som den svenska riksdagen gav judar fullständiga medborgerliga rättigheter. Invandringen ökade genom de judeförföljelser (pogromer) som sattes igång i det tsarryska riket för att avleda missnöjet med förhållandena i landet.

Den största invandringsvågen pågick åren 1895 - 1905. Under de följande fyrtio åren kom endast ett litet antal judar hit. Trots de svåra förföljelserna i Nazityskland fick förhållandevis få tyska judar inresetillstånd till Sverige.

Under andra världskriget mördade nazisterna sex miljoner judar. Av de få överlevande från förintelselägren kom en del till Sverige 1945, bland annat med hjälp av Röda Korset och de så kallade Vita Bussarna. De flesta fortsatte emellertid till andra länder. De sista invandringsvågorna kom 1956 från Ungern och 1969 från Polen. Även dessa hade liten omfattning.

De judiska barnen undervisades först av privata informatorer, men redan 1826 fick Göteborgsförsamlingen en dagskola för pojkar och något år senare en för flickor. Sedan den allmänna folkskolan inrättats i Sverige 1842, övergick församlingens skola till att bli enbart religionsskola.

Skolan flyttades 1855 till ett församlingshus, som donerats av Göthilda och Pontus Fürstenberg. Det uppfördes intill synagogan, på samma tomt som det nuvarande församlingshuset (invigt 1962). Numera undervisas barnen i judendom och hebreiska språket under två timmar i veckan och under veckoslutsläger (relleläger).

Minjen - Göteborgs Ortodoxa Synagoga

Utöver Göteborgs Synagoga finns det en mindre gudstjänstlokal på Storgatan. Dit går församlingsmedlemmar som föredrar en ortodox Gudstjänst. I huset på Storgatan finns också en Mikvah (rituellt bad).

Två begravningsplatser

Judiska Församlingens gamla begravningsplats vid Svingeln anlades på 1790-talet och finns bevarad nästan oförändrad, något nästan unikt bland landets övriga begravningsplatser. Den är dock inte i bruk längre.

Kapellet som är uppfört i klassiskt morisk stil med interiör i stilmönster och färger från spanska synagogor, utgör en påminnelse om vissa av de första bosättarnas härstamning. Kapellet håller på att renoveras. Den utvändiga renoveringen är färdig. Nu återstår interiören.

Den andra begravningsplatsen, belägen i direkt anslutning till Östra Kyrkogården i Kålltorp, invigdes 1915 och är alltjämt i bruk.